

ניסן התשע"ו

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

"לפני עיוור לא תתן מכשול"

לפרשת קדושים (על פי שיעור של הרב אלחנן סמט)

נזק לרבים... כל שאסור למכור לגוי אסור למכור לישראל שהוא ליסטים מפני שנמצא מחזק ידי עובר עברה ומכשילו. וכן כל המכשיל עיוור בדבר והשיאו עצה שאינה הוגנת או שחזק ידי עוברי עברה שהוא עיוור ואינו רואה דרך האמת מפני תאוות לבן הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר ולפני עור לא תתן מכשול.

8. סיכום:

"עיוור" "מכשול"

פירוש 1: סומא (בעל מום) תקלה (פירוש הכותים)

פירוש 2: מי שאינו רואה תקלה (תרגום אונקלוס?)

פירוש 3: "סומא בדבר" - מי שאינו מבין או אינו יודע את המציאות (ספרא, רש"י, רמב"ם)

פירוש 4: "אינו רואה דרך האמת מפני תאוות לבו" חטא

(ר' נתן בברייתא בבבלי)

9. הגמרא מסכת נדה דף נז ע"א:

"והא לית להו ולפני עור לא תתן מכשול?"

10. פירש רש"י:

"לא דרשי ליה במחטיא את חברו, ולא אכפת להם אם אנו חוטאים על פיהם".

11. מסכת חולין דף ג ע"א, רש"י ד"ה ואפילו כותי:

אף על גב שהוחזקו בה [- בשחיטה] לעצמם, אין מקפידין אם יאכלו ישראל נבלות, דלית להו לפני עור לא תתן מכשול, אלא כמשמעו, שלא ייתן אבן בדרך עיוור להפילו.

12. המשך חכמה על הפסוק:

הכותים מפרשים כמשמעו, שלא ייתן אבן לפני עיוור בדרך להפילו (רש"י חולין ג ע"א), וכן הוא האמת. ומזה אזהרה לפותח או כורה בור ברשות הרבים... והלאו כולל גם אם מכשיל חברו בדרך שהוא עיוור בדעתו, או מחמת תאוותו וזדון לבבו.

1. ויקרא י"ט יד:

לא תקלל חרש

ולפני עור לא תתן מכשול

ויראת מא-להיך, אני ה'.

2. תרגום אונקלוס לפסוק:

לא תלוט דלא שמע, וקדם דלא חזי לא תשים תקלא

(לא תקלל את שאינו שומע, ולפני מי שאינו רואה לא

תשים תקלה)

3. שמות ד', יא:

"מי ישום אלם או חרש או פקח או עור"

4. הספרא על הפסוק:

ולפני עור לא תתן מכשול - לפני סומא בדבר.

(א) בא ואמר לך: בת איש פלוני, מה היא לכהונה? אל תאמר לו 'כשרה', והיא אינה אלא פסולה.

(ב) היה נוטל ממך עצה אל תיתן לו עצה שאינה הוגנת לו: אל תאמר לו: 'צא בהשכמה', שיקפחוהו ליסטים.

'צא בצהריים', בשביל שישתרב (- יוכה בשרב).

(ג) אל תאמר לו: 'מכור את שדך וקח לך חמור', ואת עוקף עליו ונוטלה ממנו.

שמא תאמר: 'עצה טובה אני נותן לו', והרי הדבר מסור ללב שנאמר: ויראת מא-להיך אני ה'.

5. בברייתא בבבלי:

תניא: אמר רבי נתן: מניין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח? תלמוד לומר: ולפני עור לא תתן מכשול.

6. הרמב"ם בספר המצוות לאו רצט:

ולאו זה אמרו שהוא כולל גם מי שמסייע לדבר עברה או גורמה, לפי שהוא בא לאותו האדם שסימאה התאוה את ראייתו ונעשה עיוור ועוזרו בתעייתו, או יכין לו סיבות מרין.

7. הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש פרק י"ב הלכות יב-יד כתב:

אסור למכור לגויים כל כלי המלחמה... וכל דבר שיש בו

באלו שניים הלכה כרבי ישמעאל, והשלישי:
(ג) (דברים כ"ב, יז) 'ופרשו השמלה' - מחוורים הדברים כשמלה.

17. פירוש על רש"י לר' אליהו מזרחי:
נראה לי שהטעם שדרשו כן (-ספרא) הוא מפני שאי אפשר לומר עיוור ממש כמשמעו, משום דעיוור דומיא דחירש: מה חירש לאו דווקא חירש, אף עיוור לאו דווקא עיוור.

18. המהר"ל מפראג בביאורו לרש"י גור אריה:
וקשיא: שמא הוא כפשוטו? ויש לומר משום סיפא דקרא: 'ויראת מא-להיך'. שלא נאמר 'ויראת מא-להיך' אלא על דבר המסור ללב. אבל זה [-הנותן אבן לפני עיוור] אין דבר המסור ללב, שהרי לפעמים הסומא יודע מי שנתן לפניו מכשול, או אחרים ראו, או מכיר אותו בקול וכיוצא בזה.

19. ר' אהרן אבן חיים בביאורו לספרא קרבן אהרן:
ולי נראה דמיניה בעצמו יליף ליה [- מן האיסור עצמו נלמד הדבר] דאמר: 'לא תתן מכשול', והמשים מכשול שייכשל בו חברו לא ייקרא 'נותן', כי מה נותן או למי נותן? ולא ייקרא אם כן אלא 'משים', ואם כן לא היה לו לומר אלא: ולפני עיוור לא תשים מכשול. לזה הוכרחו חז"ל לדרשו בדבר ששייך בו נתינה, שהוא נותן אליו בזה המכשול, והוא בעצה שנותן לו, דשייך ביה נתינה.

20. שמות ל', לו:

"ונתתה ממנה (- מן הקטורת) לפני העדת".

21. ויקרא ה', יא:

"לא ישים עליה שמן, ולא יתן עליה לבנה".

22. הרב סמט:

הפרשנות המטפורית של חז"ל הגביהה אפוא את משמעות האיסור מרמתו הנמוכה על פי הפשט המילולי (רמה הפונה לציבור החשוד בהתנהגות סדיסטית, שפלה וילדותית) לרמה נשגבה ביותר, בייחוד על פי הפירוש הרביעי: קיימת מידת ערבות של עם מקבלי התורה ביחס לכל אדם - אפילו לגוי - שלא לסייע בידו בחפצו לעבור עברה. אין אדם רשאי לומר לעצמו: מה לי ולענייניו של פלוני, איני צריך לקלקל את יחסי עמו בסירוב לסייע לבקשתו. לא כן הוא: החפץ לעבור עברה - 'עיוור' הוא, ואין לך רשות לסייע לו להיכשל בעיוורונו. אין רעיון זה ברוח הליברליות המערבית, ולעומת זאת יש בו פנייה להכרה מוסרית עמוקה של ערבות אוניברסלית לכל אדם.

23. שמות כ"ג, ח:

"כי השחד יעור פקחים"

24. דברים ט"ז, יט:

"כי השחד יעור עיני חכמים"

13. בעל התורה תמימה, בביאורו לספרא על פסוקנו (אות 5):

נראה, דבאמת אין הדרשות מוציאות את כוונת הכתוב מפשטה, אלא מוסיפות שגם ענייני מכשול ועברה גם כן כלולים בזה, משום דמה לי מכשול הגוף ומכשול הנפש, וכיון דמצינו [- במקרא] דשם "עיוור" מורה על עיוור עיניים ועל עיוור השכל, לכן כולל הפסוק כולם. ורק בזה חלוקה דעת הצדוקים [צ"ל: הכותים], שהם מפרשים דקאי רק על מכשול הגוף, ולא על מכשול הנפש.

14. בעל מנחת חינוך בביאורו למצווה רלב בספר החינוך:
הנה מדברי הרב המחבר [- ספר החינוך], וכן מדברי הרמב"ם, נראה דפסוק הזה דלפני עיוור יצא לגמרי מפשוטו, דאם נתן מכשול ממש - אבן - לפני עיוור, אינו עובר, כנראה מדברי הרב בתחילת דבריו... מכל מקום לא ידעתי: כיון דמבואר ביבמות (כד ע"א) דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו... והכוונה כתב הרמב"ן דהיינו דגם פשוטו נדרש [- להלכה] אף שכמה דברים נרמזו... אם כן כאן, נהי דהנרמז בו [- על ידי חז"ל] אמת, לא כמו הכותים... המפרשים כפשוטו, מכל מקום דין זה גם כן אמת, דאסור להכשיל העיוור בדרך, ולא ידעתי מניין שזה המפורש אינו בכלל הלאו?

15. ר' ירוחם פערלא (בתרגום לעברית):

תמהו האחרונים ז"ל, מניין להם לרז"ל בספרא ובברייתא שבתלמוד להוציא את הפסוק 'לפני עיוור' מפשוטו, ולהעמידו כאזהרה על עצה רעה או שלא להכשיל בעברה. ומדוע לא נאמר שהפסוק הוא כפשוטו, שבא להזהיר על מכשול ממש, שלא ליתן לפני עיוור או מי שאינו יכול להיזהר אבן או קורה וכיוצא בזה שייכשל בהם ויפול?

16. "בריייתא דליב מידות" - מידה כ"ו:

ממשל כיצד, (שופטים ט', ח-טו) 'הלוך הלכו העצים למשח עליהם מלך, ויאמרו לזית' וגו' 'לתאנה' וגו'. וכי העצים מבקשים מלך? אלא ישראל הוא, שאמרו לעתניאל בן קנז ולדבורה ולגדעון שינהגו שררה על ישראל, ולא קיבלו... וכן אתה מוצא בנביאים ובכתובים שדיברו משלים. במה דברים אמורים, בדברי קבלה [- נביאים וכתובים], אבל בדברי תורה ומצווה אי אתה יכול לדרשן בלשון משל חוץ מג' דברים שהיה רבי ישמעאל דורשן בלשון משל והלכה כדבריו בשניים:

(א) (שמות כ"א, יט) 'אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו' - על בוריו [- בריאותו]. שאם אתה אומר 'על מקלו' - חולה הוא. אלא מלמד שקרא הכתוב משענת גופו כאילו נשען על מקלו.

(ב) כיוצא בו (שם כ"ב, ב) 'אם זרחה השמש עליו' - וכי השמש לו לבדו זרחה? אלא מה השמש שלום בעולם, אף הגנב - אם ידוע שלא ביקש רק שלום, הרי בעל הבית חייב עליו בדמיו.